

דרכי החיזוק

מיוחד
לאוסף
גיליונות

ארבעה צריכים חיזוק (כרכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

• ממרן רשכבה"ג ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א •

וככל שמרגיש יותר אימת הדין, מתוך הכרה שהוא עני בזכויות, ומי יודע מה יפסקו בדינו, הוא זוכה בזה לכתיבה וחתומה טובה ביום הדין.

וצריך להכיר שאין זו טעות אלא כך האמת, שכל אדם הוא עני בזכויות! כי כל מה שהוא עושה מעשים טובים הרי הוא חייב לעשות, שאם הוא יכול ואינו עושה הרי זה חטא ופשע, וממילא מה שהוא עושה זה מפני שהוא חייב, שאם הוא לא יעשה הוא יהיה פושע, וכי מגיע לו שכר עבור מה שאינו פושע, הלא זוהי זכות הקיום שלו, שבעבור זה הוא נברא, להרבות כבוד שמים שזה תכלית הבריאה, כמו שכתוב (ישעיה מג, ז) לכבודי בראתינו, ואם אינו עושה כבוד שמים בשביל מה הוא חי, וכבר כתב בשערי תשובה (א, י) ואחרי אשר בעבור זאת נבראתי ויהי בי היפך מזה למה לי חיים.

לכן כל מה שאדם עושה מעשים טובים לא שייך לומר שיש לו זכויות בזה, כי לשם כך הוא נברא, ובלי זה אין לו זכות קיום, ורק הנהגת הקב"ה בחסדו שזה 'נחשבי' לאדם לזכויות, אם הוא עושה כפי יכולתו, ואף שהוא רק מקיים את חובתו בזה, ואין זה אלא כדי שלא יהיה חוטא ופושע, מכל מקום ההנהגה היא שמחשיבים לו את זה לזכויות, ובה הוא זוכה לחיים נצחיים בעולם הבא ולעולם הזה לצורך העולם הבא, זוהי המציאות. וכשאדם מכיר את המציאות הזאת שהוא עני ורש בזכויות, ומרגיש אימת הדין, זוכה על ידי זה ל'מתעשרת בסופה', ונכתב לחיים טובים ביום הדין.

ולכן אפילו שלומדים ושקועים בתורה, זה לא מספיק, וצריכים גם להרגיש אימת הדין, מתוך הכרת המציאות האמיתית, ואמנם בכל השנה רק תלמוד תורה הוא העיקר, שבזמן שאדם שקוע בתורה הוא מתקדש, וזה הכי טוב שיכול להיות, אבל לפני יום הדין צריך גם אימת הדין, וזה גורם שאי אפשר להיות שקוע בתורה כמו כל השנה.

אכן כל זה מדובר בעלי מדרגה מיוחדים, כמו שהזכרנו מגדולי הדורות, שאצלם אימת הדין היה באמת כפי שצריך להיות, ואנו איננו בעלי מדרגה כל כך שאימת הדין תפריע לנו לשקיעות בתורה, אך בכל זאת עלינו להתבונן להרגיש קצת אימת הדין, כל אחד כמה ששייך, שתהיה משהו אימת הדין לפי דרגתנו, וכאשר נכנעים ומרגישים אימת הדין, אזי "כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה" וזוכים לכתיבה וחתומה טובה ביום הדין!

כדלים וכרשים דפקנו דלתין

במה זוכים בימי הדין? יש גמרא (רי"ה טז, ב) כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה, ופירש רש"י: שישאל עושיין עצמן רשין בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה כענין שנאמר תחנונים ידבר רש. והיינו שאדם מרגיש שהוא עני ורש בזכויות, וכפי שאומרים בסליחות "כדלים וכרשים דפקנו דלתין", עם ההרגשה הזו זוכים בדין.

ואמנם זוהי מדרגה לא פשוטה להרגיש שאין לו זכויות, ובדרך כלל אדם חושב, הרי אני בן תורה, והנני לומד כפי יכולתי, ואני גם מתפלל ולומד מוסר, אם כן לכאורה הכל אצלי בשלמות, ובמה אני רש? אמנם יש גם בני עלייה שלא חושבים כך, אבל האדם הפשוט בטבעו מרגיש שהוא עושה כל מה שהוא חייב, וחושב שיוצא ידי חובתו במה שהוא עושה, ואינו מרגיש 'כדלים וכרשים דפקנו דלתין'.

וזה לא נכון, כי כשנתבונן בכל פרט ופרט נמצא בו חוסר שלמות. ונתחיל מתורה, שתלמוד תורה כנגד כולם, והוא מן הדברים שאין להם שיעור, כשנתבונן על דרגתנו בתורה, הרי אנו רחוקים מן השלמות בזה, וגם בן ישיבה שלומד בכל סדרי הישיבה ואף מוסיף עליהם, וכי הוא כבר בשלמות? הרי הרמב"ם כתב (הלכות ת"ת ג, ו) כי השלמות במצות תלמוד תורה היא שלא להסחית דעתו לדברים אחרים, והיינו גם כשאינו לומד, לחשוב בדברי תורה, או בכל מה ששייך לתורה, מחשבות של אמונה ומידות טובות, ולהיזהר מביטול תורה במחשבה.

וזהו מדרגה גדולה מאד, שיהיה עד כדי כך בלי שום מחשבה בטלה, ועל זה מבקשים בהנני מכוון שלפני הנחת תפילין שנזכה למחשבות

שובו אלי ואשובה אליכם

איתא במדרש (איכה רבה ה, כא) על הפסוק "השיבנו השם אליך ונשובה" – אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה ריבוננו של עולם שלך הוא השיבנו, אמר להם שלכם הוא שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם, ע"כ, היינו שכלל ישראל מבקשים מהקב"ה שמן השמים יחזירו אותנו בתשובה, והקב"ה אומר, שובו אלי ואשובה אליכם, כלומר שזה תלוי בנו, וצריכים קודם שתהא התעוררות של תשובה מצידנו, ורק אז נזכה לסייעתא דשמיא.

והנה האמת היא בודאי כדברי הקב"ה שקודם אנו צריכים להתחיל לחזור בתשובה, ובלא זה אין סייעתא דשמיא. ויש להבין, אם כן מהו שאנו מתפללים השיבנו השם אליך ונשובה, וכגון בשעת החזרת ספר תורה להיכל אנו אומרים וננוחה יאמר וכו' ומסיימים השיבנו השם אליך ונשובה, והרי סדר הדברים לא כך הוא, אלא כמו שאמר הקב"ה 'שובו אלי תחילה, ואחר כך ואשובה אליכם'.

וצריכים לפרש כי בזה גופא שאנו מתפללים על התשובה ומבקשים מכל הלב השיבנו, זה עצמו תחילת התשובה! ובה גם כן מקיימים 'שובו אלי', שמתפללים ומבקשים בכל פעם לאחר קריאת התורה, וכן בתפילת שמונה עשרה כמה פעמים ביום מבקשים 'השיבנו אבינו לתורתך', וכל תפילה מקרבת את האדם להקב"ה ומביאה לתשובה, כמו שביאר רבינו יונה בשער הראשון שהתפילה היא מעיקרי התשובה.

עסק התורה הזכות הראשונה ליום הדין

אנו עומדים לפני ראש השנה, יום הדין, וצריכים זכויות לזכות בדין לחיים טובים, והזכויות הם תורה ומצוות ומעשים טובים. וכידוע הרי תלמוד תורה כנגד כולם, תורה זה הזכות הגדולה ביותר, וכן יש עוד זכויות, כמו מידות טובות, ותפילה, אמונה, ועוד הרבה דברים, יש תרי"ג מצוות, ויש חובות הלבבות, יש הרבה מצוות, במעשה, בדיבור, ובמחשבה, אבל המצוה החשובה ביותר זה תלמוד תורה, עסק התורה. וממילא גם להיפך אם יש ביטול תורה זה כנגד כולם.

ורבינו יונה בשערי תשובה מביא מדברי חז"ל (סוטה כא, א) שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה, היינו שאם עושים מצוות וגם עושים עבירות, העבירה מכבה את המצוה, שאין זכות המצוה, ומפסידים את המצוה, אבל אין עבירה מכבה תורה, אם יש תורה ויש עבירות, זכות התורה קיימת ואינה נכבית, ורואים כן גם ממעשים שהיו, כמו אלישע בן אבויה, שעמדה לו זכות תורתו, למרות שיצא לתרבות רעה (עיין חגיגה טו).

לכן זכות התורה זה הדבר הראשון וההכרחי ביותר, וחס ושלום חיסרון בזכות התורה זה הדבר הכי גרוע שיכול להיות, אם תעזובי יום יומיים אעזובך, לכן הדבר הראשון לזכות ליום הדין זה תורה.

תורה בלי אימת הדין אינה מספקת

ואף על פי כן אנו רואים שכמה מגדולי הדורות, מהרבה דורות שלפנינו, כשהגיעו לפנייהם שאלות בהלכה שצריכים להשיב עליהם, דחו את התשובה לאחר ימים נוראים, וכתבו כי בימים אלו קשה להם להתעמק בהלכה למעשה, מפני אימת הדין (ראה לדוגמא בשו"ת נודע ביהודה תנינא חו"מ סימן כה, ובשו"ת אבני מילואים סוף ח"א, ובכתב וחותם רעק"א תנינא עמוד קכט, ובשו"ת חתם סופר ח"א סימן קעב).

ולכאורה אדרבה, הלא מצד אימת הדין צריכים יותר לעסוק בתורה ולהתעמק בדברי תורה, וככל שיותר שקועים בתורה זו הזכות הגדולה ביותר לזכות בדין. ומבואר כי זכות התורה לבד אינה מספקת, ובימים אלו צריכים שתהיה גם אימת הדין, והזכייה בדין תלויה גם בהרגשת אימת הדין, כמו שאמרנו (רי"ה טז, ב) כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה, מרשית כתיב, ועד אחרית סופה שיש לה אחרית, ע"כ, היינו שהזכייה בדין בראש השנה תלויה עד כמה האדם מרגיש שהוא עני ורש בזכויות ועל ידי זה הוא נכנע ומרגיש אימת הדין,

וכל כך היה טרוד בזה, עד שלא היה מרוכז להתבונן ולחשוב על מילות התפילה עצמם, אלא ראשו היה טרוד במחשבה נוספת כיצד יצליח לבכות, וממילא לא היה שייך שיתעורר לבכייה במצב כזה.

ואמרתי לו כי העצה היא שבשעת התפילה יחשוב רק על פירוש המילים הפשוט, וכמו שכתב המשנה ברורה (צח, א) "ואל יכוון האדם בשמות וייחודים רק יתפלל כפשוטו להבין הדברים בכוונת הלב, ובתשובת רש"ל העיד על הר"ש שאמר אחרי שלמד סתרי הקבלה שהוא מתפלל כתינוק בן יומיו", והיינו שאפילו גדולי המקובלים שידעו את כל סודות התפילה, בשעת התפילה עצמה לא חשבו על זה, אלא על פירוש המילים כפשוטן.

והנפש החיים האריך בגודל הסודות הטמונים במילות התפילה, שאנשי כנסת הגדולה חיברו ברוח קדשם, והם כמו דברי נבואה, וכתב שם כי נוסח התפילה מתאים לכל אחד ואחד, בכל דור ודור ובכל שעה ושעה, וכל תפילה היא תפילה אחרת שאינה דומה לחברתה כלל, ומשפיעה שפע של קדושה ותיקונים בעולמות העליונים, עיין שם.

אמנם בשעת התפילה לא צריכים לכוון ולחשוב על זה, אלא מן השמים לוקחים את התפילה שאדם מתפלל ועושים ממנה עטרה וכתר לראשו, והאדם עצמו בשעה שמתפלל צריך רק לחשוב על פירוש המילים הפשוט, ולהרגיש את מה שמוציא מפיו.

וסיפר לי אותו אברך כי הוא באמת עשה כעצה זו, ובתפילות הימים הנוראים חשב רק על פירוש המילים בכוונת הלב, והתרגש מאד, עד כדי כך שבכה באותה שנה יותר מכל השנים.

בקשת 'חיים' ו'חיים טובים' בראש השנה

בימים נוראים אנו מבקשים על 'חיים' ועל 'חיים טובים', כגון זכרנו לחיים, וזכר יצוריו לחיים, בספר חיים ברכה ושלוש וכו', ויש מקומות שמבקשים חיים טובים כגון וכתוב לחיים טובים וכו', לחיים טובים ולשלום. וצריך להבין מה הם 'חיים' סתם, ומה הם 'חיים טובים'.

וידוע מהגר"א והרמח"ל שביארו בזה כי כאשר מבקשים על חיים סתם, הכוונה לחיים הנצחיים, שהם חיי הנצח בעולם הבא, וכפי שתרם אונקלוס על הפסוק (ויקרא יח, ה) "וחי בהם", שפסוק זה בפשוטו מדבר על פיקוח נפש גשמי, אבל בתרגום אונקלוס כתב "וחי בהון בחיי עלמא", והיינו שעל ידי קיום המצוות זוכים לחיי העולם הבא שהם החיים האמיתיים, ועיין ברמב"ן שם מה שהאריך לבאר בזה, ומצינו גם בגמרא (קידושין לט, ב) למען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, וזהו מה שמבקשים 'זכרנו לחיים' – לחיי עולם, שביום הדין יתנו לנו אפשרות וסייעתא דשמיא לקיום התורה והמצוות ולזכות לעולם הבא.

ויתכן שאדם ייכתב לחיים, אבל יחיה חיים של צער וייסורים בעולם הזה, מפני שזהו הטוב שבבילוי לצורך חיי הנצח, שהייסורים ממרקים וזוכה בהם לעולם הבא, וצריך לעבור ייסורים וקשיים בעולם הזה כדי לזכות לחיי עולם, כמו שאמרו בגמרא (ערכין טז, ב) כל שעברו עליו ארבעים יום בלא ייסורים קיבל עולמו.

ואמרו בגמרא שם כי ייסורים נחשב אפילו אם הושיט ידו לכיס להוציא שלוש מטבעות ועלו בידו שתיים, שצריך שוב להכניס את ידו ליטול מטבע שלישית, גם זה בכלל ייסורים הממרקים, ומי שיש לו ייסורים כאלו, זה כבר מרגיע קצת שלא קיבל את עולמו, אבל הכל תלוי כפי המדרגה של האדם, ולפעמים לא מספיק ייסורים כאלו, וצריך יותר ייסורים כדי לזכות לעולם הבא, וזהו עד כמה יש חטאים שצריך ייסורים למרקם, או לעשות תשובה עליהם.

וכשמבקשים בראש השנה 'חיים' סתם הכוונה לחיי הנצח שהם העיקר, ו'חיים טובים' הכוונה שנוכה גם בעולם הזה לחיים טובים, שיהיו מנוצלים לצורך העולם הבא, ומבקשים על הגשמיות לצורך הרוחניות, כי בזמן שיש לאדם קשיים גשמיים אינו יכול להתאמץ כל כך, וצריך גם לנוח ולהירגע מהקשיים, אבל כשחי חיים טובים בלי קשיים, יכול להתאמץ יותר לעסוק בתורה ולעשות מעשים טובים ועל ידי זה לזכות לחיי הנצח בעולם הבא.

אמנם כבר אמרו חז"ל (יומא לח, ב) הבא ליטהר מסייעין אותו, ואם יש לאדם קביעות לעסק המוסר, אזי בקביעות הזו הוא בא ליטהר, ובוה גילה דעתו שהוא רוצה סייעתא דשמיא ורוצה להיות כמו מה שהוא חייב להיות, והקביעות הזו מוכיחה שבאמת הוא רוצה! ואזי יש סייעתא דשמיא. יהי רצון שנוכה כולנו להיות מחווקים בכל מה שצריך חיזוק ונוכה לכתיבה וחייתמה טובה עם כל כלל ישראל.

(הדברים נלקטו מתוך הקונטרס החדש "פיני חיזוק" ימים נוראים סוכות) משיחות רשכבה"ג מרן ראש הישיבה שליט"א

קדושות בלי הרהור חטא ועוון כלל. ו'חטא' פירושו לאו דווקא עבירה במעשה, אלא כל חיסרון שלמות, ומי שיכול לקיים איזו מצוה בהרהור ואינו מקיים גם זה נקרא חטא, ובביאור הלכה סימן א' הביא מספר החינוך שש מצוות תמידיות שקיומן במחשבה.

אלו הן מדרגות גבוהות, אבל צריכים להכיר את המציאות ולדעת עד היכן מגיע החיוב, כל אחד לפי כוחו כמובן, וכי אפשר לומר שאנו יוצאים ידי חובה בתורה בלי היסח הדעת? האם אנחנו לא מדברים שום דיבור מיותר? והרי באותו הזמן שמדברים דיבור מיותר היה אפשר לעסוק בדברי תורה, וכי אנו שמים לב לזה?

לכן גם מי שהוא בן תורה, שברך הטבע חושב שהוא מקיים הלכות תלמוד תורה בשלמות, ואינו מרגיש 'כדלים וכרשים', האמת היא שזה לא פשוט, ורק יחידי סגולה אפשר לומר עליהם שהם בשלמות המדרגה הזו, שכל הראש תפוס רק בדברי מצוה בלי שום מחשבה בטלה.

וכך גם אם נחשוב על דרגתנו בתפילה, האם התפילה היא במתינות וביישוב הדעת כראוי, יש הרבה מדרגות בכוונת התפילה ובהרגשה לפני מי אתה מתפלל, להרגיש את האמת ואת ההתבטלות הזו, באופן של "ויגילו ברעדה" (תהלים ב, יא), שמצד אחד זהו פחד שעומדים ומדברים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ומצד שני שמחה, כמו שהביא המסילת ישרים (פרק י"ט) בשם מדרש: כשאתה מתפלל יהא לבך שמח עליך שאתה מתפלל לפני מלך שאין כמוהו.

ועד כדי כך שייך דבקות בתפילה כמו שכתב השולחן ערוך (או"ח צח, א) שחסידי הראשונים היו מגיעים בתפילתם להתפשטות הגשמיות, וכבר סיפרנו עובדות על דבקות בתפילה של החזו"א שלא שמע כלל שמדברים אליו בשעה שעמד בתפילתו, וכעין זה דבקותו בתורה של רבי ברוך בער שהיה שקוע בלימודו עד כדי כך שלא היה יכול להסיח דעת מזה, וכשנשאל שאלה בענין אחר, לא הצליח להתרכז להבין את השאלה, מרוב שקיעותו בתורה.

ואמנם אלו הן מדרגות גבוהות של החזון איש ורבי ברוך בער, אבל יש גם הרבה מדרגות עד למדרגה הזו, במתיקות התורה, עד כמה שזה מרתק את המוח, וכן בתפילה, יש הרבה מדרגות, וכל אחד לפי דרגתו אם יש בכוחו להוסיף עוד משהו ואינו מוסיף זהו חיסרון שלמות, וממילא ההרגשה היא "כדלים וכרשים דפקנו דלתך"!

הבקשות בתפילת ראש השנה

בדרשת מהר"ח מוואלוז'ין הביא מדברי הזוהר כי בראש השנה שהוא יום המלכת השי"ת, אין נכון לבקש בקשות פרטיות על עצמו, ומי שמבקש על צרכי עצמו, הרי הוא דומה בזה לכלב שצועק הב הב.

לכן עיקר הבקשות בתפילת ראש השנה הם על מלכות שמים, שכל העולם יהיה משועבד למלוכותו יתברך, ומבקשים "ובכן תן פחדך על כל מעשיך ואימתך על כל מה שבראת וייראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים", וגם מה שמבקשים סליחה ומחילה, מזכירים רק באבינו מלכנו, ולא בתוך התפילה, ועיקר הבקשות בשמונה עשרה הם על מלכות שמים והתגלות כבודו יתברך.

אמנם כבר אמר רבי ישראל סלנטר כי אנחנו בדורנו רחוקים מן המדרגה הזאת, ויחשוב כל אחד לעצמו, האם אכפת לו רק מכבוד שמים? וכי אינו דואג לעצמו לפרנסה ובריאות? ואם יבקש בראש השנה רק על מלכות שמים ולא יבקש על צרכי עצמו, הרי הוא כדובר שקרים, לכן מותר לנו לבקש גם על פרנסה ועל חיים טובים.

ברם יש עצה אחת כיצד לבקש, שבראש השנה לא יבקש על עצמו בפרטות, אלא יבקש עבור הכלל, וכפי ששמעתי על רבנית חשובה באמריקה שכתבה מכתב לבניה שהיו בארץ, כי בתפילתם בראש השנה יבקשו עבור כלל ישראל, וזהו דבר שאינו קשה, לבקש שיהיה טוב לכולם ולא רק לו, ובהרבה מקומות מזכירים בלשון רבים כגון 'כתבנו בספר פרנסה וכלכלה', וצריך לחשוב על הכלל שלכולם יהיה פרנסה וכלכלה ולא רק על הפרט, וכשאדם מבקש על הכלל, ממילא יהיה גם לו, שהוא ביחד עם כולם.

פירוש המילים הפשוט מביא להתרגשות הלב

מעשה שהיה באברך אחד שהיה רגיל לבכות בתפילות בימים הנוראים, והיה מתרגש מאד בתפילה, והרגיש שמבקש רחמים כעני בפתח, ובשנים האחרונות הפסיק לבכות, והוא אברך בעל מדרגה שמתעלה כל הזמן, והיה אכפת לו על מצבו, שיש אצלו ירידה, ואינו בוכה כמו שהיה רגיל תמיד, ובא לשאול מה העצה, וכיצד יוכל לחזור לדרגתו הקודמת שיתעורר לבכייה בתפילות הימים הנוראים.

ובאמת הסיבה שהפסיק לבכות היא מפני שהיה שרוי במתח כיצד יצליח לבכות בתפילה, והיה סבור שאם לא יבכה תפילתו אינה תפילה,